

Н. А. Липовська,

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-9288-4733

К. О. Сахарова,

доктор філософії,
доцент кафедри філософії та педагогіки
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
ORCID ID: 0000-0002-3838-5730

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ РЕСУРСІВ ГРОМАДИ ЗАСОБАМИ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті досліджено особливості публічного управління розвитком нематеріальних ресурсів громади засобами неформальної освіти. Визначено роль нематеріальних ресурсів у розвитку громад. Вони сприяють зміцненню соціальної згуртованості, економічній стійкості та культурному розквіту. Підкреслено, що в умовах екзистенційної загрози незалежності та державному суверенітету нематеріальні ресурси стають символічним капіталом та джерелом розвитку громадянської ідентичності.

Зазначено, що одним із ефективних шляхів розширення та зміцнення нематеріальних ресурсів громади є неформальна освіта, яка сприяє активному залученню мешканців до процесів саморозвитку та взаємодії в громаді.

Проаналізовано можливості включення нематеріальних ресурсів громади, зокрема нематеріальної спадщини у формальну та неформальну освіту через реалізацію різних інструментів публічного управління. Показано, що нематеріальна культурна спадщина є необхідним і неймовірно багатим ресурсом для досягнення Цілі сталого розвитку 4, зокрема 4.7, яка наголошує на навчанні «цінувати культурне розмаїття» та «розуміти роль культури для розвитку» разом з освітою для сталого розвитку та глобального громадянства.

Обґрунтовано, що неформальна освіта відіграє важливу роль в розвитку нематеріальних ресурсів, зокрема шляхом зміцнення соціального капіталу, соціальної згуртованості; підвищення рівня знань і компетенцій; збереження та популяризації культурної спадщини; розвитку громадянської активності; формування активного громадянського суспільства, здатного впливати на якість життя в громаді, підтримку креативних ініціатив, які допомагають реалізовувати творчий потенціал громади.

Наголошено, що розвиток нематеріальних ресурсів громади через неформальну освіту є ефективним способом зміцнення соціального капіталу, підвищення культурного рівня та активізації громадян. Інвестуючи в освіту та взаємодію, громада отримує можливість підвищити якість життя, створити сприятливі умови для економічного зростання та забезпечити сталий розвиток у довгостроковій перспективі.

Ключові слова: сталий розвиток, нематеріальні ресурси, нематеріальна культурна спадщина, неформальна освіта, публічне управління, громадянська ідентичність.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де технологічний прогрес та глобалізація змінюють способи взаємодії суспільства, нематеріальні ресурси стають визначальним чинником розвитку громад. Вони сприяють

зміцненню соціальної згуртованості, економічній стійкості та культурному розквіту. Крім того, в умовах запеклої боротьби за збереження незалежності та державного суверенітету нематеріальні ресурси стають символічним

капіталом та джерелом розвитку громадянської ідентичності.

Нематеріальні ресурси громади, такі як людський капітал, соціальні зв'язки, культурна спадщина, креативний потенціал та місцеві традиції, відіграють ключову роль у сталому розвитку суспільства. На думку науковців, найбільш поширеними концептуальними підходами до управління територіальними громадами є ресурс-орієнтований, проблемно-орієнтований, актив-орієнтований, ціннісно-орієнтований, вартісноорієнтований підходи [1]. Одним із ефективних шляхів розширення та зміцнення нематеріальних ресурсів громади є неформальна освіта, яка сприяє активному залученню мешканців до процесів саморозвитку та взаємодії в громаді.

Аналіз наукових досліджень. Нематеріальні ресурси громад вивчалися О. Бобровською [2], В. Колтун, Г. Монастирським [3], В. Пилипівим [4], В. Лавренко [5] та іншими [6, 7, 8]. Нематеріальні ресурси громади – це невидимі, але надзвичайно важливі складові, які формують її унікальність, сприяють розвитку та підвищують якість життя мешканців. Проблематика охорони нематеріальної культурної спадщини привернула наукову увагу Є. Бородіна, Н. Першиної, Т. Геврика, С. Єкельчика, Т. Катаргіної, К. Князева, І. Лукашука, О. Мельничук, Н. Самандас, М. Федоренко та ін.

Використанню неформальної освіти для відтворення нематеріальних ресурсів громади приділяли увагу чимало українських науковців, зокрема С. Архипова, О. Барабаш, М. Горшкова, Н. Калашнік, В. Кремень, В. Сиченко, І. Хожило та ін.

Мета статті – дослідити особливості публічного управління розвитком нематеріальних ресурсів громади засобами неформальної освіти.

Виклад основного матеріалу. Включення нематеріальних ресурсів громади, зокрема нематеріальної спадщини у формальну та неформальну освіту може набувати різних форм, що встановлено низкою проєктів, реалізованих з моменту започаткування відповідної програми ЮНЕСКО наприкінці 2017 року [9]. За даними Служби внутрішнього нагляду ЮНЕСКО (IOS), у 2021 році «проєкти зробили певний крок вперед у демонстрації цінності інтеграції живої спадщини в освітній контекст» [10]. Оцінка підкреслює, що партнерство, яке склалося між громадами, носіями культури IOS та школами, є, мабуть, однією з «найбільш корисних рис» проєктів, реалізованих до цього часу. Однак,

щоб гарантувати, що проєкти не залишатимуться ізольованими, а що отримані уроки вплинуть на освітню політику та міцно закріпляться в освітніх системах, необхідний ґрунтовний міжміністерський підхід між секторами культури та освіти для ефективного зміцнення «передачі через формальну та неформальну освіту» як захисного заходу та підвищення поваги та визнання цієї живої культурної спадщини (статті 2 та 14 Конвенції) [10], водночас сприяючи відповідній та якісній освіті. Загальні рамки результатів Конвенції включають три показники, пов'язані з освітою, і один, пов'язаний з освітньою політикою. Саме вони визначають логіку втручання цієї програми [9].

Нематеріальна культурна спадщина – це основа для навчання. Він може надавати контекстно-залежний контент, значення, педагогіку та мову для освітніх програм. Ґрунтуючи процес навчання на власній культурі та створюючи можливості для розширення та трансформації існуючого досвіду, нематеріальна культурна спадщина діє як важіль для підвищення актуальності освіти та покращення результатів навчання, водночас сприяючи взаємній повазі та поцінуванню різноманітності. Крім того, нематеріальна культурна спадщина підтримує зв'язок систем освіти з місцевою громадою і навпаки, визнаючи роль громад у процесах викладання та навчання. У зв'язку з цим, нематеріальна культурна спадщина є необхідним і неймовірно багатим ресурсом для досягнення Цілі сталого розвитку 4, зокрема 4.7, яка наголошує на навчанні «цінувати культурне розмаїття» та «розуміти роль культури для розвитку» разом з освітою для сталого розвитку та глобального громадянства.

Важливим програмним результатом цієї роботи є те, що роль живої спадщини та її важливість для досягнення ЦСР 4 для якісної освіти тепер краще зрозумілі та проілюстровані. Крім того, згідно з оцінкою IOS, проєкти, що реалізуються в цій сфері, призвели до щонайменше шести результатів, зокрема, до підвищення обізнаності та поваги до НКС серед молоді та широкої спільноти. Також було відзначено важливість НКС як засобу формування ідентичності, гордості та вдячності за культурне розмаїття. Вчителі-учасники розвинули потенціал та впевненість для інтеграції НКС у свою викладацьку практику, а в деяких країнах було створено більше можливостей для продовження вивчення НКС на рівні вищої освіти. Крім

того, оцінка IOS визнала прогрес, досягнутий у консолідації та обміні знаннями в цій міжсекторальній сфері та встановленні початкової співпраці між урядами та зацікавленими сторонами, такими як громади, неурядові організації та установи культурної спадщини, серед інших, для підтримки цієї роботи [9].

Однак в оцінці IOS наголошується, що хоча певний прогрес був досягнутий завдяки проектам, він має тенденцію бути ізольованим і локальним. Масштабування з більш стратегічним акцентом на системах освіти необхідне для сприяння педагогічному зсуву та ефективному впровадженню результатів у національний дискурс та просування Порядку денного до 2030 року через освіту та культуру. У багатьох місцях системи освіти не приділяють належної уваги важливій ролі, яку вони можуть відігравати в процесі збереження живої спадщини, а також не використовують його потенціал для покращення якості та актуальності освіти.

Грунтуючись на оцінці та висновках, отриманих у результаті суттєвої роботи, проведеної в суміжних галузях, таких як міжкультурна освіта, освіта корінних народів, освіта для сталого розвитку та інші, ЮНЕСКО зосередить свої зусилля на подальшому розширенні та розширенні міжсекторальної Програми для більшого впливу та сталого розвитку [10].

Неформальна освіта відіграє важливу роль в розвитку нематеріальних ресурсів, зокрема:

1. Зміцнення соціального капіталу. Неформальна освіта сприяє встановленню довіри між членами громади, розвитку комунікативних навичок і формуванню горизонтальних зв'язків. Організація тренінгів, семінарів, дискусійних клубів та волонтерських програм допомагає зміцнити соціальну згуртованість.

2. Підвищення рівня знань і компетенцій. Освітні ініціативи, такі як майстер-класи, курси з підприємництва, лідерства чи цифрової грамотності, дають змогу громадам ефективніше використовувати свої ресурси, сприяють самозайнятості та підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці.

3. Збереження та популяризація культурної спадщини. Культурні проекти, фестивалі, народні майстер-класи та екскурсії сприяють збереженню традицій та переданню знань між поколіннями. Це дозволяє підсилювати культурну ідентичність громади та розвивати туристичний потенціал регіону.

4. Розвиток громадянської активності. Неформальна освіта стимулює ініціативність

мешканців, підвищує рівень їхньої обізнаності про місцеве самоврядування, екологічні проблеми, права людини. Це сприяє формуванню активного громадянського суспільства, здатного впливати на якість життя в громаді.

5. Підтримка креативних ініціатив. Освітні хаби, мистецькі студії, простори для молодіжних ініціатив допомагають реалізовувати творчий потенціал громади. Це сприяє створенню нових культурних продуктів і розширенню можливостей для самореалізації.

Довгостроковий вплив Програми полягає в тому, щоб гарантувати, що нематеріальна культурна спадщина цінується та охороняється як невід'ємна частина якісної та трансформаційної освіти в більшій кількості національних систем освіти та через співпрацю з носіями, тим самим сприяючи добробуту, творчості та гідності учнів та їхніх громад, а також досягненню Цілей сталого розвитку, зокрема ЦСР 4. Наведені нижче результати стосуються всіх рівнів освіти від раннього дитинства до вищої школи та надають дорожню карту для кінцевого досягнення очікуваного впливу [9].

Логіка втручання, відображена в таблиці нижче, взята з Теорії змін, запропонованої для цієї програми в оцінці IOS. Вона узгоджується із Загальною рамкою результатів Конвенції.

Нематеріальна культурна спадщина цінується та охороняється як невід'ємна частина якісної та трансформаційної освіти у все більшій кількості національних систем освіти та завдяки співпраці з носіями, тим самим сприяючи добробуту, творчості та гідності учнів та їхніх громад, а також досягненню ЦСР, зокрема ЦСР 4. Країни підтримують роботу над педагогічними змінами, спрямованими на впровадження живої спадщини учнів у формальну та неформальну освіту, що включає трансформаційну методологію та виявлення живої спадщини, що об'єднує їх для досягнення навчальних цілей, узгоджених із конкретними цілями ЦСР 4.

Країни використовують посилений людський та інституційний потенціал для включення підходів до інтеграції живої спадщини та її збереження в освіту в програми підготовки вчителів та програми підготовки постачальників неформальної освіти.

Країни розширюють дії на межі захисту нематеріальної культурної спадщини та трансформаційної освіти через міжвідомчу співпрацю, розробку політики та перегляд навчальних програм, тим самим закріплюючи цей підхід у системах освіти.

Країни беруть участь у платформах для обміну знаннями та налагодження зв'язків і виступають за включення нематеріальної культурної спадщини в освіту на рівні відповідних регіональних та міжнародних політичних процесів.

Рекомендації освітньої політики щодо інтеграції нематеріальної культурної спадщини для покращення якості та актуальності освіти розподіляються між відповідними регіональними та міжнародними політичними процесами.

Для України ця проблематика набуває особливого сенсу. Нематеріальна культурна спадщина є важливим чинником у процесі формування громадянської ідентичності молоді. Вона охоплює традиції, звичаї, усну історію, народне мистецтво, ритуали та інші культурні прояви, які передаються від покоління до покоління, серед яких:

1. Формування почуття приналежності. Завдяки знайомству з місцевими традиціями, мовою, піснями, ремеслами та обрядами молодь усвідомлює свою приналежність до певної спільноти, що сприяє зміцненню її громадянської самосвідомості.

2. Передача цінностей та моральних орієнтирів. Через культурну спадщину молодь засвоює етичні норми, історичні уроки та традиційні цінності, які формують її світогляд та сприяють розвитку відповідального громадянина.

3. Розвиток патріотизму та національної свідомості. Ознайомлення з історією рідного краю та культурними здобутками стимулює почуття гордості за своє походження, підвищує рівень громадянської активності та сприяє збереженню національної ідентичності.

4. Стимулювання творчості та ініціативності. Вивчення нематеріальної культурної спадщини надихає молодь на створення нових культурних ініціатив, проєктів та мистецьких заходів, що сприяє розвитку громади в цілому.

5. Формування міжкультурного діалогу. Культурна спадщина допомагає молоді краще розуміти не лише власну культуру, а й культуру інших народів, що сприяє міжетнічній толерантності та взаємоповазі.

Стратегія реалізації Програми вимагає комплексного підходу, спрямованого на міжвідомчу співпрацю на всіх рівнях, а також ініціативи, спрямовані знизу вгору. Він був розроблений з метою розширення масштабів дій на рівні країни, поєднуючи методологічну розробку та розбудову потенціалу з посиленням міжвідомчої співпраці, адвокації та розробки політики [9].

Програма була розрахована на 2021–2025 рр., але не мала на меті досягти за чотири роки всіх бажаних змін у всіх країнах проєкту, скоріше, вона пропонує стратегічний підхід до цієї роботи зі збереження нематеріальної культурної спадщини у формальній та неформальній освіті, яка може бути адаптована за обсягом та масштабом до контексту кожної країни. Країни будуть робити вибір щодо спрямованості дії з точки зору типу освіти, а саме формальної та формальної, обирали рівень освіти, який варіюється від дошкільної до післяшкільної освіти, включаючи технічну та професійну підготовку. Вони також можуть вирішити зосередитися на підготовці вчителів або на реформуванні навчальних програм та розробці політики. Хоча ці чотири результати слідує послідовній логіці, вони сильно взаємопов'язані. Отже, реалізація може відбуватися як послідовно в часі, так і паралельно [9].

При цьому можуть застосовуватися такі методи впровадження неформальної освіти:

- Створення освітніх платформ (онлайн-курси, вебінари, інтерактивні лекції).
- Проведення локальних заходів (круглі столи, воркшопи, тематичні фестивалі).
- Співпраця з місцевим бізнесом (стажування, партнерські проєкти, менторські програми).
- Залучення міжнародного досвіду (грантові програми, обміни, стажування за кордоном).

З метою сприяння інституційному закріпленню та сталості процесів на всіх рівнях впровадження будуть розглянуті два наскрізні підходи: 1) міжсекторальна співпраця та координація через робочі групи та міжвідомче співробітництво та 2) контекстно-залежні стратегії для залучення носіїв громад від реалізації пілотної діяльності та розбудови потенціалу до розробки рекомендацій політики та створення міжсекторальних та міжвідомчих механізмів. Також буде приділено увагу справедливому та рівноправному залученню всіх секторів та верств суспільства, включаючи корінні народи, мігрантів, іммігрантів та біженців, людей різного віку, осіб з інвалідністю та представників вразливих груп у всіх видах діяльності. Гендерно-чутливий підхід буде застосовуватися як для забезпечення всеосяжної участі, так і як педагогічний підхід для роздумів про вплив гендеру в цій роботі, виходячи з розуміння та потреб кожного контексту.

Регіональні офіси ЮНЕСКО візьмуть на себе провідну роль у співпраці з національними колегами, освітніми інститутами ЮНЕСКО та цен-

трами категорії 2, а також за постійної технічної підтримки з боку Організації «Жива спадщина» та відповідних освітніх установ у штаб-квартирі.

Бенефіціари та зацікавлені сторони включають учнів та носіїв громади, а також різних суб'єктів, які займаються захистом нематеріальної культурної спадщини (відповідні установи, міністерства культури) та освітою (школи, програми неформальної освіти, міністерства освіти, навчальні заклади та мережа проектів асоційованих шкіл ЮНЕСКО). Для діяльності, що безпосередньо відбувається в школах та інших навчальних просторах, основними бенефіціарами є учні та ширші зацікавлені спільноти. Для взаємодоповнюючих заходів, таких як підвищення кваліфікації вчителів, аналіз політики, консолідація та обмін інформацією, бенефіціарами будуть програми підготовки вчителів, планувальники та розробники політики. Секретаріат визначить країни-бенефіціари, беручи до уваги потреби та можливості впровадження держав-членів, а також спроможність ЮНЕСКО щодо надання послуг у кожній державі-члені; також можуть враховуватися регіональні або двосторонні пріоритети донорів.

Конвенція визнає важливу роль громад у захисті своєї нематеріальної культурної спадщини. Таким чином, усі заходи, що здійснюються в рамках цього проекту, залучатимуть їх та отримуватимуть їхню вільну, попередню та інформовану згоду, а також використовуватимуть можливості залучення ширшого кола відповідних зацікавлених сторін [10].

У короткостроковій перспективі програма залучить держави-учасниці до зміцнення їхньої спроможності підтримувати гарантії у формальній та неформальній освіті. Країни повинні мати у своєму розпорядженні доступ до експертних знань, керівних принципів та конкретного досвіду, які дозволять відповідним зацікавленим сторонам та громадам на їхній території продовжувати цю роботу та розробляти більш масштабні проекти. Там, де це доречно, настанови міститимуть інформацію про можливості запиту на міжнародну допомогу від Фонду нематеріальної культурної спадщини для цієї мети [9].

Для того, щоб програма була успішною, міжсекторальна співпраця між суб'єктом «Жива спадщина» та сектором освіти буде посилена також у рамках спільної міжсекторальної ініціативи під назвою «Освіта та культура разом у дії для просування Цілей сталого розвитку». Перш за все, для того, щоб гарантувати діалогічний

підхід «знизу-вгору» і «зверху-вниз», вкрай важливо забезпечити, щоб усі суб'єкти, включаючи молодь, лідерів громад і освітян, мали доступ до засобів консультацій і впровадження.

Висновок та перспективи подальших розвідок. Розвиток нематеріальних ресурсів громади через неформальну освіту є ефективним способом зміцнення соціального капіталу, підвищення культурного рівня та активізації громадян. Інвестуючи в освіту та взаємодію, громада отримує можливість підвищити якість життя, створити сприятливі умови для економічного зростання та забезпечити сталий розвиток у довгостроковій перспективі.

Список використаної літератури:

1. Сторонянська І., Беновська Л. Я. Орієнтація на управління активами територіальних громад: теоретичні підходи. *Регіональна економіка*. 2020. № 1. С. 5-9. URL: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-1-1>.
2. Бобровська О. Ресурсна теорія в прогнозуванні на розвиток територіальних громад. *Публічне управління та адміністрування: теорія і практика*. 2018. Том 1(19). С. 1-10.
3. Монастирський Г. Висунуто гіпотезу дослідження територіальної громади базового рівня як економічної системи. *Вісник економічної науки України*. 2008. №1. С. 141-147.
4. Пилипів В., Тичковська Л. Фінансовий механізм управління сталим розвитком економічних систем. *Регіональна економіка*. 2013. № 2. С. 72-80.
5. Лавренко В. Ціннісно-орієнтоване управління підприємством: ресурсні аспекти. *Наукові записки*. 2013. Т. 14 (2). С. 139-144.
6. Сото Е. Загадка капіталу. Що капіталізм завоює тільки на Заході і ніде більше. Київ: Наш формат. 2017. 323 с.
7. Беновська Л. Територіальна громада як суб'єкт регулювання територіального розвитку: теоретичні аспекти. *Регіональна економіка*. 2018. № 1. С. 30-39.
8. Децентралізація в Україні та її вплив на соціально-економічний розвиток територій: методологічні підходи та результати оцінювання. *Наукова доповідь*. Львів : ІРД НАНУ. 2018. 144 с.
9. Safeguarding intangible cultural heritage in formal and non-formal education. URL: https://ich.unesco.org/doc/src/Safeguarding_intangible_cultural_heritage_in_formal_and_non-formal_education.pdf
10. Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage. LHE/21/16.COM/10. Paris, 15 November 2021. URL: <https://ich.unesco.org/doc/src/LHE-21-16.COM-10-EN.docx>.

Lypovska N. A., Sakharova K. O. Public management of the development of intangible community resources through informal education

The article examines the features of public management of the development of intangible community resources through informal education. The role of intangible resources in community development is determined. They contribute to strengthening social cohesion, economic stability and cultural flourishing. It is emphasized that in conditions of existential threat to independence and state sovereignty, intangible resources become symbolic capital and a source of development of civic identity.

It is noted that one of the effective ways to expand and strengthen the intangible resources of a community is informal education, which promotes the active involvement of residents in the processes of self-development and interaction in the community.

The possibilities of including intangible community resources, in particular intangible heritage, in formal and informal education through the implementation of various public management tools are analyzed. It is shown that intangible cultural heritage is a necessary and incredibly rich resource for achieving Sustainable Development Goal 4, in particular 4.7, which emphasizes learning to “appreciate cultural diversity” and “understand the role of culture for development” together with education for sustainable development and global citizenship.

It is substantiated that non-formal education plays an important role in the development of intangible resources, in particular by strengthening social capital, social cohesion; increasing the level of knowledge and competencies; preserving and popularizing cultural heritage; developing civic engagement; forming an active civil society capable of influencing the quality of life in the community, supporting creative initiatives that help realize the creative potential of the community.

It is emphasized that the development of intangible community resources through non-formal education is an effective way to strengthen social capital, raise the cultural level and activate citizens. By investing in education and interaction, the community has the opportunity to improve the quality of life, create favorable conditions for economic growth and ensure sustainable development in the long term.

Key words: *sustainable development, intangible resources, intangible cultural heritage, non-formal education, public administration, civic identity.*